

ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATIDA PRETSEDENT
NOMLARNING QO'LLANILISHI

Topiljonova Namuna Muydinjon qizi
Namangan viloyati Namangan shahar
67-maktab o'qituvchisi
Ilmiy rahbar: Sh. Abdurahmonov

Annotatsiya: Maqolada pretsedent birliklar haqida ma'lumot va Abdulla Oripov she'riyatida pretsedent nomlarning ishlatilish o'rni va ularning vazifalari yoritilgan.

Аннотация: В статье представлены сведения о прецедентных единицах, месте употребления прецедентных имен и их функциях в поэзии Абдуллы Орипова.

Abstract: The article provides information about precedent units and the place of use of precedent names and their functions in Abdulla Oripov's poetry.

Kalit so'zlar: pretsedent birlik, pretsedent nom tushunchasi, miliy pretsedent birlik, universal pretsedent birlik.

Ключевые слова: прецедентная единица, прецедентное существительное, национальная прецедентная единица, универсальная прецедентная единица.

Key words: precedent unit, precedent noun concept, national precedent unit, universal precedent unit.

Kalit so'zlar: pretsedent birlik, pretsedent nom tushunchasi, miliy pretsedent birlik, universal pretsedent birlik.

So'nggi vaqtlarda tilshunoslikda xalqlarning o'ziga xos madaniyatiga qiziqish ortib bormoqda. Xususan, pretsedent nomlar madaniyatni til orqali o'rganishga imkon beradi. Pretsedent nomlar xalqlar madaniyatida alohida o'rin tutadi, ular milliy o'ziga xos xususiyatlarni aks ettiradi.

Pretsedent nomlar deb, mashhur matnlar yoki vaziyatlar bilan bog'liq bo'lgan nomlar, shuningdek, muayyan sifatlarning namunaviy yig'indisiga ishora qiluvchi ramziy nomlarga aytiladi. Masalan, Alpomish, Majnun, Suqrot, Hotam, G'irotda kiradi.

Badiiy adabiyotda kishi va joy nomlarini ifodalovchi otlarning belgilar asosida yashirin ma'noda qo'llanishi keng kuzatilmoqda. Bu usul adabiyotshunoslikda asar qahramonining yashirin tuyg'ulari, shaxsiy sifatlari, qaharmonning emotsional munosabatini ifodalash vositasi o'rganilmoqda.

Pretsedentlik hodisasini ilk bor psixolingvistika va madaniyatlararo kommunikatsiya nazariyasi sohalarida tadqiq etilgan. Pretsedent birliklar til tizimini tadqiq etishning yo'nalishlaridan biri bo'lgan lingvokulturologiyaning asosiy o'rganish

ob'ektlaridan biri hisoblanadi.

V.Maslovaning fikriga ko'ra, muayyan milatlarga yaxshi tanish bo'lgan matnlar yoki voqealar bilan bog'liq bo'lgan shaxs nomlari pretsedent nomlar deyiladi. Masalan: Oblomov, Taras.

Pretsedent nomlar tarqalish doirasi va miqyosiga ko'ra 2 turga bo'linadi:

1. Milliy pretsedent birliklar.
2. Universal pretsedent birliklar.

Abdulla Oripovning "Bizning she'r" nomli she'rida:

Shoirni hech taniganmi hissiz diog'dor,
*Muqimi*ning avlodimiz kamtar va nocjor.
Lekin shoir so'zi bilan hamisha poydor,
Aminxo'ja bu borada guvodir zinhor,
Bizni pisand qilganlarga ming bora qulluq.

nomli she'rida Muqimiy nomi tarixiy shaxs sifatida pretsedent nomlar vazifasini bajarmoqda. Bu birliklar tarqalish doirasi va miqyosiga ko'ra miliy pretsedent birliklar hisoblanadi.

Shoirning "So'nngi urush" nomli she'rida Navoiy, Pushkin; Rim, Samarqand nomli pretsedent birliklar keltirilmoqda:

Navoiy abasdir, *Pushkin* ham abas,
Rim yo'q, *Samarqand* yo'q, dahshat alhazar!
Moziydan biror nom qolarmidi,bas,
Kelajakning o'zi bo'lmasa magar.

Abdulla Oripovning yuqoridagi she'rida ham miliy pretsedent nom, ham universal pretsedent nomlar ishtirok etgan. Milliy pretsedent birlikka: Navoiy, Samarqand kabi pretsedent nomlar kirsan, universal pretsedent nomlarga esa Pushkin, Rim so'zlari keltirib o'tilgan.

XX asrning oxiriga kelib she'riy matn mualliflarining pretsedent birliklarga, shu jumladan, pretsedent nomlarga qiziqishi ortdi. Pretsedent nomlarni asarlarda quyidagi turlarga ajratish mumkin:

1. Sahna asarlaridagi nomlar.
2. Muqaddas matnlardagi nomlar.
3. Adabiyotdagi qahramonlarning nomlari.
4. Tarixiy shaxslarning nomlari.
5. Mashhur yozuvchilarning nomlari.

Pretsedent birliklarni guruhlanishini inobatga olib Abdulla Oripov she'riyatida ham bu turlardan namunalar ko'rishimiz mumkin.

Ko'z oldimdan kechar asrlar,
Ko'z-ko'z etib nuqsu chiroyin.

Sarson o'tgan necha nasllar,
Topolmasdan tug'ilgan joyin.
Amerika – sehrlı diyor,
Uxlar edi Kolumb ham hali,
Dengiz ortin yoritdi ilk bor,
Beruniyning aql mash'ali.
Kolumbda bor alamim manim,
O'zbekiston, Vatanim manim.

Abdulla Oripovning "O'zbekiston" qasidasida Beruniy, Kolumb kabi pretsedent birliklar tarixiy shaxslarning nomlarini bildiruvchi guruhga misol bo'ladi.

Abdulla Oripovning yana bir she'rida Alisher Navoiy pretsedent nom vazifasini bajarib, mashhur yozuvchilarning nomlarini bildiruvchi guruhga misol bo'ladi:

Nido tingla, bu kun, yurtıng tarafdı,
Ey, yiroq *Hırot* maskan topgan er!
Ogoh bo'l, *Alisher*, sen ushbu gapdan:
Har ikki nabırang biri – Alisher.

Bundan tashqari, *Hırot* nomi ham pretsedent nom vazifasini bajarib kelmoqda.

Xulosa o'rnida, pretsedent nomlarni shoir va yozuvchilar tomonidan yaratilgan madaniyat, san'at, adabiyot, tarixiy shaxslar, muqaddas matnlarga oid mashhur birliklarga intermatn bo'la oladi. Xususan, Abdulla Oripovning she'rlarida bunga namunalar ko'rdik

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Худойберганава Д. Матнинг антропоцентрик тадқиқи. Ўзбекистон Республикаси "Фанлар" нашриети, Т.:2013. 87-б.
2. Орипов А. Танланган асарлар. Фафур Фулом номидаги Адабиет ва санъат нашриети, Т.: - 2001.
3. www.intereuroconf.com